

פניני הפרשה

פנינים נפלאים לפרשת דברים

שנלקטו ע"י הרב אברהם פוליאס

גליון מס' 249

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצרת ודי זהב (פרק א' פסוק א')

מדוע כתבה התורה "אל כל ישראל" ולא כדרכה במקומות רבים "לבני ישראל" או "אל ישראל"? וביאר רבי יהונתן אייבשיץ שבגמרא (מועד קטן כא:): נתבאר שאמירת משנה תורה על ידי משה רבינו החלה שלשה ימים לאחר פטירתו של אהרן אחיו והקשתה הגמרא שם הרי משה רבינו היה אבל ואסור לאבל לעסוק בדברי תורה? והשיבה שאם רבים צריכים לו מותר בדברי תורה ולכן מובן היטב כי התורה הדגישה שאמירת הדברים היתה "אל כל ישראל" כדי לפרש כיצד הותר למשה לעסוק בתורה בימי אבלו.

ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחודש דבר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה ה' אתו אליהם (פרק א' פסוק ג')

כתוב ברש"י ד"ה "ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחודש" מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה.

מדוע באמת לא הוכיחם משה רבינו בכל שנות נדודיהם במדבר והרי אמרה התורה "הוכח תוכיח" ודרשו חז"ל אפילו מאה פעמיים (ב"מ לא.)?

וביאר הכתב סופר שהלכה זו נאמרה דווקא בשעת מעשה מיד לאחר החטא ואז אמנם חייבים להוכיח את החוטא אפילו מאה פעמים אבל שלא בשעת מעשה אין חיוב להוכיח ולחזור ולהוכיח.

ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחודש דבר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה ה' אתו אליהם, בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר (א' ג'-ה')

מדוע כפלה התורה ואמרה תחילה "דיבר משה אל בני ישראל" ושוב חזרה ואמרה "הואיל משה באר"?

וביאר מרן הגרי"ז שלימוד התורה של משה רבינו לכלל ישראל היה משתי בחינות האחת בהיותו "נביא" נצטווה למסור את נבואתו להם, השניה בהיותו רבם ומורם של ישראל הוא לימדם תורה משום מצות תלמוד תורה כמו שביאר רש"י בתחילת פרשת משפטים "אשר תשים לפניהם" "כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם" והיינו שהגם שמצד הדין "נביא" די היה מסירת הנבואה כפי שנאמרה לו מכל מקום חיוב "תלמוד תורה" צריך היה ללמד את בני ישראל ולבאר להם היטב עד שתהיה התורה שגורה בפייהם ולכן ניתנה תורה בסיני שננתה באוהל מועד ונשלשה בערבות מואב ועל כן כפלה התורה ואמרה "דבר משה אל בני ישראל" מדין "נביא" אך נוסף לכך "הואיל משה באר" וזהו מדין "רב" הצריך לבאר את התורה.

בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר (פרק א' פסוק ה')

כתוב ברש"י ד"ה "באר את התורה" בשבעים לשון פירשה להם.

מדוע דוקא עכשיו בערב כניסת בני ישראל לארץ כנען ביאר משה לישראל את התורה בשבעים לשון?

וביאר הפנינים יקרים שעם כניסת בני ישראל לארץ ישראל היתה סיבה לטענת אומות העולם הטוענים לישראל "לסטים אתם שכבשתם ארצות של שבעה גויים" וטענה אשר עליה משיבים בני ישראל לאומות העולם כי "כל הארץ של הקב"ה היא והוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו וברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו" ועל כן כדי לענות לאומות העולם יש להשיב להם בלשונם שלהם ולכן כאשר נכנסו לארץ ישראל לזמן אשר בו התעוררה טענתם של אומות העולם היו צריכים ללמוד שבעים לשון.

שם:

מהו לאמר?

וביאר הש"ך שהיינו אמור לישראל שכל מי שיכול לבאר ולחדש יעשה לפי שכולה כל ביאוריה וחידושיה ניתנו בסיני כדברי חז"ל אפילו מה שתלמיד ותיק אומר בפני רבו הכל קיבלו בסיני.

ה' אלקינו דבר אלינו בחרב לאמר רב לכם שבת בהר הזה (פרק א' פסוק ו')

למה בחומש הזה מוזכר תמיד ה' אלקינו או ה' אלקיכם?

וביאר רבינו בחיי מפני שבחומש הזה כתוב הרבה תוכחות ולכן כתוב ה' אלקינו או ה' אלקיכם מה שלא תמצא בחומשים הקודמים והכונה על מידת הדין ואם לכולן "כי ה' אלקיך אש אוכלה".

פנו וסעו לכם ובאו הר האמרי ואל כל שכניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים ארץ הכנעני והלבנון עד הנהר הגדל נהר פרת (פרק א' פסוק ז')

כתוב ברש"י ד"ה "ואל כל שכניו" עמון ומואב והר שעיר.

ואף על גב דאסור להם לכבשם צריך לומר דהכונה שעברו דרך מדינות אלו, אבל צריך ביאור למה אמר לו כן?

וביאר בספר טעמא דקרא כדי שיקיימו המצוה אל תתגרו בם כי אם לא היו עוברים דרכם לא היה שייך בהם כלל המצוה ולכן צום שיעברו דרכם ואז כשלא יתגרו בם יקיימו המצוה.

ראה נתתי לפניכם את הארץ באו ורשו את הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם ולזרעם אחריהם (פרק א' פסוק ח')

כתוב בסנהדרין (צ:): לאבותיכם לתת להם לכם לא נאמר אלא להם מכאן לתחיית המתים מן התורה.

וקשה דכאן אי אפשר לפרש כן דהא כתיב ולזרעם אחריהם ואי קאי אתחית המתים אם כן זרעם לפניהם?

וביאר בספר טעמא דקרא שכאן מתפרש כמו שכתוב בבא בתרא (ק"ט:): ובעבודה זרה (נג:): דירושה היא להם מאבותיהם וכבר זכו בה האבות והיה שלהם אבל בסנהדרין דריש מקרא דק"ש דכתיב לתת להם כימי השמים על הארץ ושם אי אפשר לפרש על ירושת האבות דהא אין זה כימי השמים וגו' דהיינו עולמית שהרי גלינו מארצינו ונלקח מאתנו ועל כרחך דקאי אלעת"ל שאז יחיה ירושה עולמית.

שם:

מה הטעם שכתוב פעמיים את המילה "הארץ" ולא אמר אותה ומובן שחוזר אל הארץ שהזכיר בסמוך?

וביאר האור החיים שלפי שארץ שהזכיר בסמוך שראו שנתן ה' היא ארץ סיחון ועוג שנתן לבני גד ובני ראובן, ולזה כשאמר באו ורשו הוצרך להזכיר מה שירשו ואמר "הארץ אשר נשבע ה' " וכו' פירש כי הארץ אשר נטלו בני גד ובני ראובן לא היתה בכלל השבועה וכמו שכתבתי בפרשת מטות (במדבר ל"ב ז').

ואמר אלכם בעת ההוא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם (פרק א' פסוק ט')

כתוב ברש"י ד"ה "לא אוכל לבדי" וכו' וכן אמר שלמה, כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה (מלכים-א ג, ט.), אפשר מי שכתוב בו ויחכם מכל האדם (שם ה, יא.), אומר מי יוכל לשפוט, אלא כך אמר שלמה, אין דייני אומה זו כדייני שאר האומות עובדי אלילים, שאם דן והורג ומכה וחונק ומטה את דינו וגוזל אין בכך כלום, אני אם חייבתי ממון שלא כדון, נפשות אני נתבע, שנאמר וקבע את קובעיהם נפש.

ותמוה שהרי גם בני נח נצטוו על הדינין ורמב"ן בפרשת וישלח הביא ירושלמי בדינים של בני נח הטה דינו נהרג לקח שוחד נהרג ואיך אמר כאן אין בכך כלום?

וביאר בספר טעמא דקרא שבני נח שהטה דין בשגגה אין עליו איסור שהרי נראה לו כך וזה שיקול

דעתו ואפילו הטה דין אבל בישראל אינו כן שיש לו לדעת ולברר דין התורה ולכן אם הטה דין עובר אבל בני נח אין עובר אלא אם כן הטה דין במזיד שידע שאינו נכון או בשביל השוחד שנתנו לו הטה ואז באמת נהרג.

ה' אלקי אבותכם יסוף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם (פרק א' פסוק י"א) כתוב ברש"י ד"ה "יוסף עליכם ככם אלף פעמים" מהו שוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם, אלא אמרו לו, משה, אתה נותן קצבה לברכתנו, כבר הבטיח הקב"ה את אברהם אשר אם יוכל איש למנות וגו' (בראשית יג, טז.), אמר להם זו משלי הוא, אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם. מפני מה אמר משה "ככם אלף פעמים" ולא להיפך אלף פעמים ככם? ועוד לשם מה יש צורך בתיבת ככם הלא יכול משה רבינו לברכם בקצרה "יוסף עליכם אלף פעמים"?

וביאר רבי עקיבא איגר שהקצבה אשר נתן משה רבינו אינה קטנה כלל וכלל בתחילה בירך משה "יוסף עליכם ככם" כלומר תכפילו את עצמכם ואם היום אתם מונים ששים ריבוא תרבו עד שתמנו מאה ועשרים ריבוא ושוב תחזרו ותתרבו כפליים עד שתהיו מאתים וארבעים ריבוא וכן הלאה והלאה אלף פעמים ונמצא כי לא היתה הברכה שיתרבו פי אלף אלא שיכפילו את עצמכם אלף פעמים והרי חשבון זה הוא מספר עצום עד כי חדל לספור הסופר.

ועוד ביאר בספר מלא העומר שקודם שנכנסו ישראל לברית אשר בה קיבלו על עצמם ערבות זה בעד זה וכמו שידוע כי כל ישראל ערבים זה בזה היה צריך לתת קיצבה לברכה כדי שאמנם יהיה תוקף לקבלת הערבות שהרי אין אדם יכול להתחייב בערבות עבור דבר שאין לו קצבה ואך עתה לאחר שכבר קיבלו ערבות זה בעד זה הרי אפשר שוב לברך את בני ישראל בברכה ללא קיצבה שנאמר "ויברך אתכם כאשר דיבר לכם" ללא קיצבה ושער.

שם:

הרי הקב"ה בירכם בברכה ללא גבול שלא יוכל איש למנותם ומדוע ברכם משה בברכה משלו שיש לה גבול "אלף פעמים" ואף שביאר רש"י כאן "אמר להם משה זו משלי היא" צריך להבין לשם מה היו זקוקים לברכה זו מאחר שנתברכו כבר מפי השכינה בברכה ללא גבול? וביאר רבי עקיבא איגר שאמר להם משה "זו משלי" היינו הברכות של הקב"ה ניתנו לכם על תנאי רק אם תקיימו תורה ומצוות אך הברכות שלי הן ללא כל תנאי אף אם לא תקבלו אותי.

הבו לכם אנשים חכמים ונבנים וידעים לשבטיכם ואשימם בראשיכם (פרק א' פסוק י"ג)

כתוב ברש"י ד"ה "הבו לכם" הזמינו עצמכם לדבר.

מה טיבה של ברכה זו?

וביאר בספר תורת משה שטיבם של גדולי ומאורי הדור מנהיגי העם תלוי בהזמנתו של העם למען הרבצת התורה וקיומה והצלחת הלומדים תלויה ברצון העם וכן להיפך מגדולת תלמידי החכמים שבדור אפשר לעמוד על מידת אהבת ההמון לתורה ולעמליה וזהו גם פירושו של הפסוק "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה בישראל" על ידי בינתם ורוחב דעתם של בני יששכר אלו הנחשבים כחכמי התורה אפשר לעמוד על אשר פעל עם ישראל ועל רצונו בתורה שכן לולי רצון העם והזמנתו לכך לא היו בני יששכר יודעי בינה וזהו גם טיבה של ההזמנה שנדרשה בני ישראל הזמנת אהבת התורה ובקשת החכמה כדי שאכן ימצאו חכמים וצדיקים ונבונים וידועים אך העם ריפה את ידיו מהתורה ומשום כך באמת לא נמצאו נבונים שכן חסרה היתה ההזמנה לכך.

שם:

כתוב ברש"י ד"ה "אנשים" וכי תעלה על דעתך נשים, מה תלמוד לומר אנשים, צדיקים.

מדוע באמת לא כתבה התורה "הבו לכם צדיקים"?

וביאר הכתב סופר שרמז הכתוב שהמנהיג האמיתי הוא זה המשפיע על העם ללכת בדרך הישר והיינו בחינה של "איש" שהוא המשפיע ולא בחינת של "אשה" שהיא מקבלת כי כאשר המנהיג

חש עצמו בבחינת מקבל מהעם אז הוא כבר מושפע מדעתם ומטה את האמת ובדרך צחות אפשר לומר כי יש מנהיגים ההולכים אחר עצת נשותיהם הן בענין הנהגת עצמם והן בהנהגת הציבור ולכן ציוה משה "הבו לכם אנשים".

שם:

לכאורה זה לשון רבים ואיש היה צריך להיות "אנשים" ובכל מקום מוזכר "אנשים" חוץ במשלי (ח פד) שכתוב "אליכם אנשים אקרא"?

וביאר בספר אמת ליעקב שהרבה אנשים אין זה קיבוץ של יחידים אלא גוף וענין חדש ולכן כתוב "אנשים" ומה שבמשלי כתוב "אנשים" מפני דשם הוא קורא לכל אחד ואחד בפרטות ולא לכולם ביחד. (מובא בספר דברך נצב בשמים.)

ותענו ותאמרו אלי חטאנו לה' אנחנו נעלה ונלחמנו ככל אשר צונו ה' אלקינו ותחגרו איש את כלי מלחמתו ותהינו לעלת ההרה (פרק א' פסוק מ"א)

אם אכן התוודו על חטאתם ואמרו "חטאנו לה' " מדוע לא התקבלה תשובתם?

וביאר רבי שלמה קלוגר שלא היה זה אלא ידיו מן השפה ולחוץ ואילו בפנימיות הלב לא היתה זאת תשובה שלימה ותשובה כזאת אינה לרצון וזהו שרומז משה רבינו "ותענו ותאמרו אלי חטאנו לה' " ואמירה זו היתה רק אלי שאיני בוחן כליות ומשום כך ענה הקב"ה "לא תעלו ולא תלחמו כי איני בקרבכם" שמי וכבודי רק בפניכם אך לא בקרבכם שכן כל דבריכם אינם אלא מן השפה ולחוץ.

הפטר חזון

ארצכם שממה עריכם שרפות אש אדמתכם לנגדכם זרים אכלים אתה ושממה כמהפכת זרים (ישעיה א' ז')

האם העובדה שהארץ הזאת שממה שנים רבות כל כך מעידה שבני ישראל משחתים יותר מאומות אחרות? האם אנו יותר משחתים מהאמריקנים מהאנגלים או מהצרפתים? ותירץ בספר ברכת יצחק שארץ ישראל אינה ככל הארצות יש בה קדושה מיוחדת חיבים לשמר בה את השמיטה ואם לאו הארץ מקיאה את יושביה ולכן אומר הפסוק "ארצכם שממה עריכם שרפות אש אדמתכם לנגדכם" העונש החמור נובע מהיות הארץ הזו ארצכם ארץ המיוחדת לכם מקום המיוחד בקדושתו ובמעלתו אם היתה השחתה דומה נעשית במקום אחר לא היתה הארץ מקיאה את יושביה ולא היתה שוממה שנים רבות כל כך דוקא השממה הנה סימן למעלת הארץ ולקדשתה.

ואשיבה שפטיך כבראשנה ויעציך כבתחלה אחרי כן יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה (א כו) כשיזכו ישראל לגאלה העתידה לבוא עליהם יפדה ה' את ציון ישיב את שופטיהם ואת יועציהם כבימי קדם ולאחר מכן תקרא העיר עיר הצדק וקריה נאמנה.

הבן איש חי מפרש שבהבטחת ה' להשיב את שופטי ישראל כבראשונה ואת היועציך כבתחלה ישנו רמז לדרך שבה ינהיגו השופטים והיועצים את עם ישראל התיבה כבראשונה ללא האלף הנחה מתחלקת לשתי מילים כבר-שנה וכוונת הכתוב היא שהשופטים שישפטו את ישראל באחרית הימים יהיו ללא חטאים כילד בן שנה שהנו נקי וזך מעוון.

ואילו התבה כבתחלה נחלקת למלים כבת-תחילה ובכך ישנו רמז לדברי הגמרא (ב"ב קמא.) בת תחלה סימן יפה לבנים הבת שנולדה ראשונה מגדלת את הבנים הבאים אחריה באמצעות עזרתה בבית. לעתיד לבוא יהיו היועצים בעם ישראל כאלו המסגלים בכחם לדאג לעם ישראל ולגדל אותם כמו בת תחילה או אז זכה ירושלים להקרא עיר הצדק קריה נאמנה.

יהי רצון שנזכה לראות שמחת ירושלים במהרה בימינו אמן.